

Natuur.oriolus

bpost
PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Retouradres: Natuurpunt,
Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORNITHOLOGIE | SEPTEMBER 2022 | JG 88 | NR 3
NATUURPUNT | COXIESTRAAT 11 | B-2800 MECHELEN

natuurpunt
Studie

Zeldzame vogels in België
in 2021

77

Roodkeelnachtegaal én
Witkeelgors in het Zwin

88

Vlaamse Vogelatlas 2020-
2023: een tussenstand

98

Vroeg broedgeval Dodaars in Lier (A) in 2022

Joachim Tafforeau & Gerald Driessens

Op 26 maart 2022 bezocht Joachim Tafforeau (JT) het retentiebekken Plaslaar in Lier, een relatief klein bekken dat werd aangelegd in de Duwijkloop om delen van Lier te vrijwaren van overstromingen bij zware regenval.

De afgelopen winter was het waterpeil in het bekken vrij hoog, zodat er nu bij een zakkende waterspiegel in het voorjaar slijk vrijkwam. De hoop was om er steltlopers aan te treffen. Helaas, een eerste scan van het gebied leverde niets van die aard op, waarop werd besloten om het pad rond het retentiebekken af te stappen in de hoop op een zingende Blauwborst *Luscinia svecica* of een Fitis *Phylloscopus trochilus*.

In de noordelijke hoek, waar de Duwijkloop het bekken binnestroomt (en gekend als de Zandvang), werd de aandacht getrokken door een geluid dat bekend overkwam maar niet echt paste in de tijd van het jaar: bedelende juveniele Dodaarzen *Tachybaptus ruficollis*. Al gauw toonde zich een adulte Dodaars met twee haast volgroeide pulli. Een tweede adult was niet te zien. De leeftijd van de juveniele vogels werd geschat op zeker drie weken: nagenoeg even groot als de adult in hun gezelschap.

Op 27 maart ging Gerald Driessens (GD) op zoek naar deze vogels en vond zoals verwacht een tweede adult en ook een derde juveniel. Ondanks de frisse temperaturen bleek de familie op 31 maart nog steeds in goede conditie en stelde JT vast dat het om vier pulli ging. Ze werden nog steeds gevoederd en de bekende bedelroepjes waren voortdurend te horen.

Verschuilde vervolgwarnemingen in april en mei bevestigden het succesvol opgroeien van het broedsel. Vanaf 22 april foerageerden de

juveniele vogels onafhankelijk van de oudervogels. Er werden vanaf dan geen bedelroepjes meer gehoord. Het is niet uitgesloten dat de onopvallend geworden oudervogels toen al aan een tweede broedsel waren begonnen, dat kan overigens al als de jongen uit een eerste broedsel vijftien dagen of ouder zijn (Cramp & Simmons 1977).

Timing van het broedsel

Omdat we het broedgeval ontdekten toen de jongen al groot waren, kwam er wat rekenwerk aan te pas om in te schatten wanneer de vogels ongeveer begonnen te broeden. De leeftijd van opgroeiende jongen bepalen is echter geen sinecure. Aan de hand van waarnemingen en foto's van GD konden we vaststellen dat de jongen op 27 maart toch nog iets kleiner waren dan de adulte vogels.

Een reeks foto's van opgroeiende jongen met geregistreerde leeftijd (webref 1) gaf een houvast om te bepalen hoe oud de jongen ongeveer moeten zijn geweest. Toch bleek de inschatting op basis van die foto's nog verrassend moeilijk. Rond dag 45 kunnen jonge Dodaarzen vliegen en zijn ze ongeveer zo groot als hun ouders. Het formaat, de kleurverdeling en de aanwezigheid van donzige veren bij de Lierse pulli wijzen op een leeftijd van ca. 4 à 5 weken (28 tot 35 dagen).

Nemen we als gemiddelde een leeftijd van 32 dagen, dan komen we op een kipdatum van 23 februari. Met 21 dagen broeden en vier eieren komen we op een legdatum voor het eerste ei op ca. 30 januari. Veiligheidshalve bouwen we een foutmarge in van een week voor en na, wat ons een legdatum tussen 23 januari en 6 februari oplevert.

Dat is extreem vroeg voor Dodaars. Van Futen *Podiceps cristatus* werden in Vlaanderen al meerdere winterse broedgevallen of pogingen

Het Provinciaal retentiebekken Plaslaar. 14/04/2022. Lier (A) (Foto: Gerald Driessens).

Links in de slenk bevond zich vermoedelijk de broedplaats van de Dodaarzen *Tachybaptus ruficollis*.

The Provincial retention basin Plaslaar in Lier (A), the nest of the early breeding Little Grebes *Tachybaptus ruficollis* was probably situated in the left part of the creek.

► Boven: de jonge Doodaarsen op 27/03/2022, Lier-Plaslaar (A). De rechtse foto toont hoe de jongen nog door de oudervogels worden gevoederd. Onder: Op 03/04/2022 waren de jongen niet meer afhankelijk van de oudervogels en werden geen bedelroepjes meer gehoord. (Foto's: Gerald Driessens)
 Top: The Little Grebe chicks are fed by their parents on 27/03/2022. Bottom: On 03/04/2022, the chicks had already become independent.

beschreven met eileg in januari en februari (De Grootte & Criegers 2006, Leysen 2007). Doodaarsen zijn echter gekend om hun late broedcyclus, wat ook past bij hun eerder verborgen levenswijze tijdens het broeden, waarbij ze hun nest en zichzelf graag schuilhouden in de opschietende vegetatie.

Discussie

Voor België valt de vroegste vermelding van een broedgeval in maart: op 11/03/1961 werd een nest met twee eieren gevonden in natuurgebied De Palingbeek in Ieper (W) (Duthoo 1961). We vonden verder geen publicaties over extreem vroege broedsels bij Doodaars in West-Europa.

Bauer & Glutz (1966) vermeldt voor Duitsland, Nederland en Zwitserland dat eileg in maart als uitzonderlijk vroeg kan worden beschouwd, voor Groot-Brittannië wordt zelfs eind februari vermeld. Het jaardiagram voor West- en Centraal-Europa in Cramp & Simmons (1977) toont dat de eileg doorgaans plaatsvindt na 1 april, maar dat de vroegste vaststellingen plaatsvonden vanaf de laatste week van februari (cfr. Bauer en Glutz). Precieze gegevens hierover worden evenwel niet verstrekt.

In zijn Europese broedvogelgids behandelt Harrison (1977) heel Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten en geeft wellicht net daarom geen duiding over de exacte timing van de broedcyclus. Er zal immers wel wat verschil zitten in de aanvang van de broedcyclus tussen de meest noordelijke en zuidelijke vogels binnen het Europese verspreidingsgebied. Een andere randbemerking is dat de reeds vernoemde publicaties gerust als gedateerd kunnen worden beschouwd, gezien de klimaatveranderingen zich vooral na de jaren '90 voltrokken.

Moss & Moss (1993) beschrijven de broedcyclus in detail en gaan ook dieper in op de timing van eileg bij de soort. Hun bevindingen zijn gebaseerd op 1.486 BTO-nestkaarten (British Trust for Ornithology) die

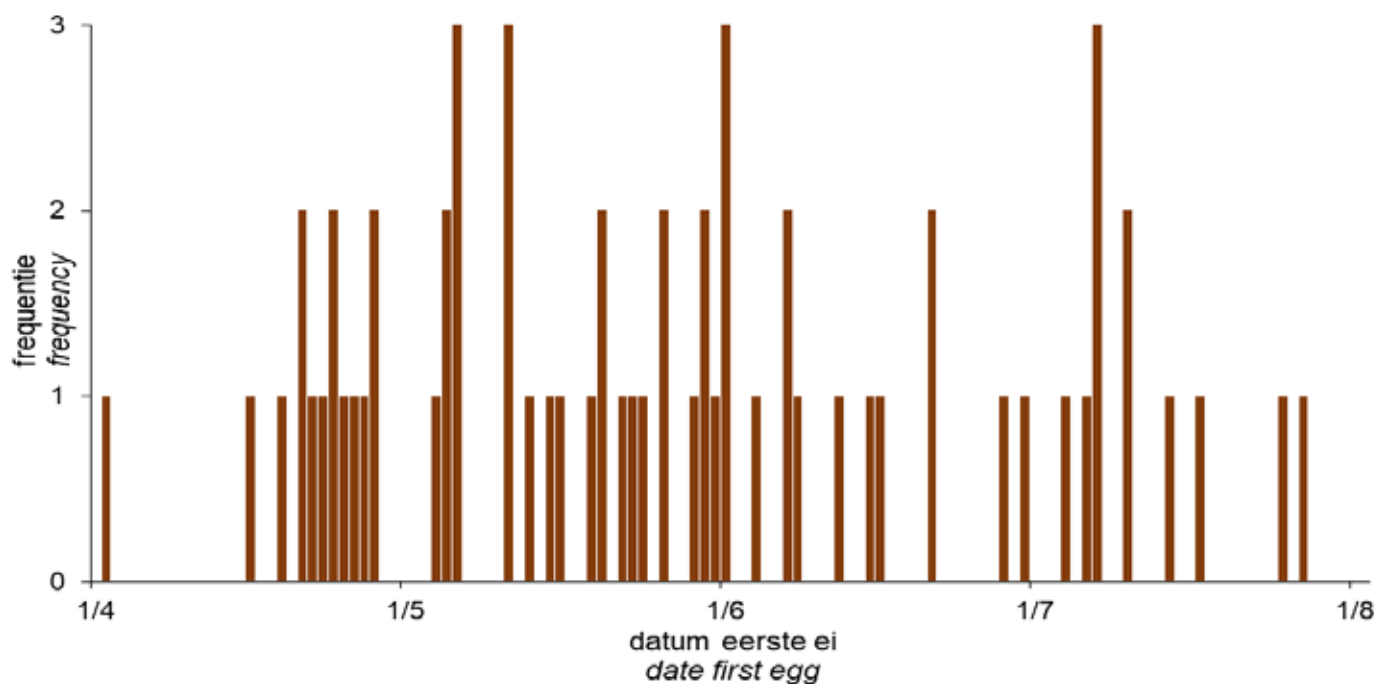
werden verzameld tussen 1938 en 1988, eveneens ruim voor we over klimaatveranderingen kunnen spreken. Ook hier zien we in de tabel met eileg dat veruit de meeste eerste eieren na 1 april worden gelegd, met zelfs het leeuwendeel pas in de eerste helft van mei. Maar zes vogels legden het eerste ei al in de tweede helft van maart, en telkens één in de eerste helft van maart en de eerste helft van februari. Van deze acht vroege gevallen vonden er zes plaats in of na winters met een temperatuur van minstens 0,5°C boven het langetermijngemiddelde.

Raadpleging van Sovon Vogelonderzoek Nederland leerde dat er in Nederland nog geen extreem vroege broedsels werden geregistreerd. Net als in Groot-Brittannië bestaat in Nederland al langer de traditie om de broedcyclus van vogels op te volgen via nestkaarten. Doodaarsen zijn echter vrij moeilijk op te volgen, omdat ze onder normale omstandigheden goed verborgen leven in de dan al goed opgeschoten vegetatie. Sovon beschikt over een 100-tal nestkaarten van de soort, waarvan er 63 geschikt zijn voor berekening van het legbegin (pers. med. Jeroen Nienhuis). Figuur 1 toont een frequentiehistogram met de verdeling van de eerste eilegdata. In het vroegste nest werd het eerste ei gelegd op 2 april.

Ook hier willen we opmerken dat het grootste deel van de verwerkte nestkaarten werd opgetekend in de jaren '90. Aangezien de voornaamste of best voelbare klimaatveranderingen (met extreem zachte winters) vooral daarna plaatsvonden, is de kans reëel dat een groter aantal nestkaarten na de eeuwwisseling (iets) vroegere broedsels aan het licht zouden brengen.

Navraag in Frankrijk bracht geen vroege broedgevallen aan de oppervlakte.

Hoe vroeg Doodaarsen zullen broeden, zal voornamelijk afhangen van het beschikbare voedsel, wat in het vroege voorjaar voor een

► **Figuur 1.** Eerste eilegdata bij Dodaars uit de database van het Meetnet Nestkaarten van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Gehanteerde methode volgens Nienhuis J., Willems F. & Majoor F. 2015. Digitale Nestkaart. Versie 5.3, mei 2015. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

First egg-laying in Little Grebe Tachybaptus ruficollis from database Nest cards by Sovon, The Netherlands. method used according to Nienhuis J., Willems F. & Majoor F. 2015. Digital Nest card. Version 5.3, May 2015. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

groot deel wordt beïnvloed door de watertemperatuur. In 2022 was het rond eind januari en begin februari vrij zacht in de provincie Antwerpen: de gemiddelde temperatuur bedroeg 5 °C. Er werd eind januari alleen op de 23ste en 24ste lichte nachtvorst opgetekend (webref 2). In de eerste helft van februari vroom het alleen licht op de 11de en 12de (webref 3). Dit extreem vroege broedgeval past daarmee in de veronderstelling die Moss & Moss beschreef.

Dankwoord

Dank aan Jeroen Nienhuis en Arjan Boe (Sovon Vogelonderzoek Nederland) en Marc Herremans en Dominique Verbelen (Natuurpunt Studie) voor het beschikbaar stellen van extra informatie en literatuur. Walter Belis bezorgde interessante historische informatie over de soort en ging via Marc Duquet (Ornithos) op zoek naar Franse gevallen.

Joachim Tafforeau

Gerald Driessens (gerald.driessens@natuurpunt.be)

Referenties

- Bauer K & Glutz (Eds). 1966. Handbüch der Vögel Mitteleuropas. Band I: Gaviiformes - Phoenicopteriformes. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- De Groote D. & Criegers W. 2006. Vroege broedpogingen van Futen *Podiceps cristatus*. *Natuur.oriolus* 72(4): 134.
- Duthoo A. 1961. Korte mededelingen. *Wielewaal* 27(4): 117.
- Harrison C. 1975. A field guide to the nests, eggs and nestlings of European birds with North Africa and the Middle East. Collins, London/Glasgow.
- Leysen K. 2007. Vroege broedgevallen van Fuut *Podiceps cristatus*. *Natuur.oriolus* 73(2): 63.
- Moss D & Moss M. 1993. Breeding biology of the Little Grebe *Tachybaptus ruficollis* in Britain and Ireland. *Bird Study* 40(2): 107-114. DOI: 10.1080/00063659309477135

Webreferenties

Webref1: <https://www.alamy.com/search/imageresults.aspx?imgt=0&qt=Little+Grebe%2C+chicks>

Webref2: <https://www.accuweather.com/nl/be/antwerp/27046/january-weather/27046?year=2022>

Webref3: <https://www.accuweather.com/nl/be/antwerp/27046/february-weather/27046?year=2022>

Samenvatting - Summary - Résumé

Op een retentiebekken in Lier (A) werden eind maart 2022 vier grote, bedelende pulli van Dodaars samen met de oudervogels waargenomen. Literatuurstudie maakt duidelijk dat vroege broedsels zeer uitzonderlijk zijn bij de Dodaars. Teruggerekend moeten de Lierse Dodaars met de eileg gestart zijn in de laatste week van januari of de eerste week van februari. Het vroegst beschreven broedsel in België vond plaats op 11/03/1961 in Ieper (W). Klimaatveranderingen kunnen een rol spelen in het vervroegen van broedsels bij meerdere soorten.

Early breeding of Little Grebe in Lier (A) in 2022

At the end of March 2022, 4 large begging Little Grebe chicks were observed together with their parent birds on a retention basin in Lier (A). Literature study makes clear that early broods are very exceptional in this species. Calculated back, the Little Grebes must have started laying eggs in the last week of January or the first week of February. The earliest described brood in Belgium took place on 11/03/1961 in Ypres (W). Climate changes may play a role in bringing broods forward in several species.

Cas de reproduction précoce de Grèbe castagneux à Lier (A) en 2022

Fin mars 2022, 4 grands pulli mendiants de Grèbe castagneux ont été observés avec les parents sur un bassin de rétention à Lier (A). L'étude de la littérature montre clairement que les couvées précoces sont très exceptionnelles chez le Grèbe castagneux. Remontant dans le temps, les Grèbes castagneux de Lier ont dû avoir commencé la ponte dans la dernière semaine de janvier ou la première semaine de février. La première couvée précoce décrite en Belgique a eu lieu le 11/03/1961 à Ypres (W). Les changements climatiques peuvent jouer un rôle dans l'avancement des couvées chez plusieurs espèces.